

יד רמה

המורשתי (א) יקח מכם עמדתו⁴⁷⁰. ודברים הללו דרך משל נאמרו, שהרי הקב"ה ברא את כל הנמצאות ואין דבר עומד לפניו כדי שיצטרך לעשות דבר בחשאי כביכול כאדם שעושה דבר ומתירא לגלותו מפני הלה שכנגדו שמעכב על ידו, או כאדם שרוצה לעשות דבר שלא כהוגן ומתירא לעשותו בגלוי מפני הלה שמוכיחו, וחלילה לאל מכל אלו. לפיכך אני אומר שדברים הללו צריכין פתרון, וזה פתרונו, הדבר ידוע שמדת החסד והרחמים למי שאינו ראוי להן לפני משורת הדין הן ואין למדת הדין דרך בהן, לפיכך העושה דבר חסד שהוא רחוק מאד משורת הדין כגון שגמל חסד למי שלא היה ראוי לו כלל כמנשה וכיוצא בו נמצא שלא נעשה הדבר על פי מדת הדין, שהרי מדת הדין נותנת שלא לגמול חסד אלא למי שראוי לו, ואם גמלו נמצא שעשאו שלא לדעת מדת הדין, וענין מחתרת האמור כאן לשון משל הוא לפי שמעשיה בחשאי שלא לדעת אחרים, אף כאן מדת החסד הוזה שלא לדעת מדת הדין נעשה, והרי הוא כאלו נעשה בחשאי מפני מדת הדין, וכל כך למה ללמדך מדת חסדיו של קב"ה שקבל את מנשה בתשובה אע"פ שלא היתה מדת הדין נותנת לקבל כלל. ויש בדבר פתרון אחר, לפי שמדה זו שנתנה לקבל את מנשה בתשובה עמוקה היא ונעלמה מעיני כל חי ואינו נודעת (ומדת) [למדת] הדין, לפיכך אמרו שעשה הקב"ה מחתרת וקבלו, כלומר שמדת זו שקבלתו בתשובה נסתרת הא⁴⁷¹ ממדת הדין כדרך הבא במחתרת שעושה בסתר ואין בעל הבית מרגיש בו מהיכן נכנס. וראינו בה פירוש אחר כפשטן של דברים, ולפי שיש בו דברים שאינם ראויין כלפי מעלה ואינו כדאי לפיכך לא כתבנוהו, אלא שראוי לנו לכתוב הימנו מה שנראה לנו, דקאמר דהא דקא מפרש ויעתר לו לשון מחתרת משום דמיגואי כתיב ויחתר לו וקרינן ויעתר לו⁴⁷².

מהר"ל ח"א

מלמד שעשה הקב"ה כמין מחתרת ברקיע וכו'. פ"י כי שאר בעלי תשובה פותח הקב"ה פתח בתשובה ומקבל אותם בדין, אבל מנשה קבל הקב"ה אותו שלא מצד הדין רק מצד החסד הגמור. וזה נקרא שחתר הקב"ה לו פתח ברקיע דהיינו פתח מיוחד, והטמינו מפני מדת הדין שלא קבל אותו מצד הדין. וכאשר תבין הדברים אשר רמזנו למעלה מן ענין ג' מלכים, תדע עוד כי תשובת מנשה מצד מדריגת החסד ופתח לו פתח בפני עצמו בחסד.

תורת חיים

ק"ג ע"א שעשה לו הקב"ה כמין מחתרת ברקיע מפני מדת הדין. אע"ג דבלאו הכי איכא מקום סתר לבעלי תשובה לקבלם מפני מדת הדין כדאיתא בפ' ערבי פסחים וידי אדם מתחת כנפיהם ידו כתיב וזה ידו של הקב"ה שהיא פרוסה תחת כנפי החיות כדי לקבל בעלי תשובה מפני מדת הדין שאני מנשה שהרבה לפשוט כל כך הרבה בגלוי עד דלא מסתייע ליה מילתא לקבלו משם והוצרך עוד סיוע אחריתי כדי לקבלו כדאמרינו בפרק הקומץ העולם הזה נברא בה"א שדומה לאכסדרה מ"ט תליא כרעיה דאי הדר בתשובה מעיילינא ליה ולעייליה בהך לא מסתייע מילתא כדאמר ריש לקיש הבא לטהר מסייעין אותו.

אפיקי ים

אמר ר"י משום רשב"י מ"ד וכו' ויחתר לו וכו' מלמד שעשה מחתרת וכו' הוא מ"ש רז"ל בפ' הקומץ (חולין כט ע"ב) מ"ט תליא כרעא דה' וכו' דאי הדר ב' מעיילי ליה וליעיל בהא לא מסתייע מילתא וכו', והוא סוד עמוק כי התשובה היא למעלה ממדה"ד, שע"פ דין לא הי' ראוי לקבל בתשובה, והוא בז"ת שהוא מתנהג ע"פ הבחירה ושם אין תרונות כלל, ולכן בעלי תשובה צריכים סיוע מסט' דבינה עלמא דחירו ששם אין קטרוג מס"א ושם הוא ברחמים י"ג מדות כידוע, וז"ס הפתח העליון למעלה מן ה' שבתוך ה' שו' הנ"ל הוא ברא בוכרא דילה ו"ק דדכו' דנפיק מינה, והפתח של מעלה הוא בבינה עילאה ומשם מסייעים אותם לקבלי בתשובה. וז"ש שעשה מחתרת וכו' הוא פתח העליון של ה' דבינה ששם אין ידיעה לשטן שאין לו שליטה שם, וז"ש מפני מדה"ד ר"ל דמדה"ד הוא בו' למטה.